

Régi és új vizuális költészeti formák Papp Tibor: *emlékmeder*, Parnasszus Kiadó, 2016.

A kortárs magyar vizuális líra egyedi hangú képviselője, Papp Tibor az avantgárd hagyományaiból, a kassági örökségből és a folyton változó jelen kívánásaiból úgy táplálkozik, hogy mozgásra, változásra mindig kész egyedi alkotói attitűdjével új, formailag meghatározható műfajokat teremt. Frissen megjelenő kötetében, az *emlékmeder*ben „a modern vizuális költészet előőrseit” (Papp), a XVII–XVIII. századi vizuális formákat idézi fel. A XVII. században Moesch Lukácsnak az irodalmi műfajokat tárgyaló *Vita Poetica* című művében említett formák közül Papp Tibor az akro-, a mezo- és a telesztichonnal él a leggyakrabban.

A költőt már a második – *Elégia két személyhez vagy többhöz* című – verseskötetének születésekor (1964–1968) intenzíven foglalkoztatta a gondolat, hogy a magyar irodalmi múlt méltatlanul mellőzött alkotóit műveiben megidézzék. Ahogy Weöres Sándor a XIX. század elejének elfeledett alkotóját, Ungvárnémeti Tóth Lászlót az írásaival, hivatkozásaival visszahozta az élő irodalomba (lásd: *Psyché*), Papp Tibor Vajda Péterre irányította a figyelmet. Az értékmentésen és -gyűjtésen túl mindez két költői korszak és világ összekapcsolását is jelentette. Az *emlékmeder* című kötet egyik szervezőeleme szintén ez az alkotói attitűd: akro-telesztichonban Marsall László, mezosztichonban Moesch Lukács, Kiss Tamás, Bohár András és Prágai Tamás neve jelenítődik meg. De emlékezik Csokonai Vitéz Mihályra, Kaffka Margitára, Nemes Nagy Ágnesre, Babits Mihályra, Mátis Líviára s még Bartók Bélára is.

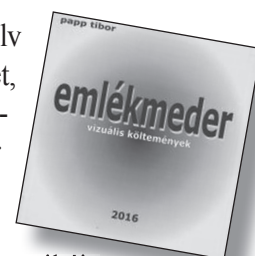
A másik kötetsszervező elem a költészet témája, a verset felépítő szavak, szóelemek és betűk tematikája: „engem a költészet vezérel” – írja a *gondola* című vizuális költeményben, majd később megállapítja, hogy „költészet nélkül a hálóterem / a halál előszobája”, s az *átváltozásban* mezosztichonban emeli ki az „áldozat a vers” kijelentést. Többször is figyelmezteti a költőket: „a nyelvvel kamatoztassatok”, „költő / szemed sötét üvegében a költészet tüze égjen”, s „a vers mindig illatos”. A szavak, szótagok mellett („bőfögnék a sztrájkoló szavak”; „szétesik

a szótagok keze-lába”), kiemeli a nyelv legkisebb, tovább nem osztható elemét, a betűt is („a betű a nélkülözés tengelye / a félig épült otthon”; *emem; nyúlvány*).

Meghatározza a kötetet az 1956-os forradalom és szabadságharc tematikája is. A nyitóvers, *a költő első levele* a 12 nap élményére épül: „de / költészet nélkül azt a / **12 napot** / nem lehet megérteni / sem külön-külön / sem a vöröslő hó alatt”. Ebben a kontextusban hangzik el a kötet címadó szava, az *emlékmeder*. Az emlék, emlékezés, emlékezet motívuma több helyen is megjelenik: „egyre inkább emlékeink zúzódnak porrá”, „emlékeim hajladozó fonala”, „elnyeled emlékeimet”, „kiégett bennem az emlékezés”, „a költészet [...] / eltakarja az emlékezés rózsabokrait”, „én és emlékezetem / a boldogság hurokja leszünk”.

Az emlékezés mellett ugyanilyen domináns jegy az elmúlás („a készülő koporsóm vagyok / vicsorogva vár az öregség”; „az öregség lehavaz bennünket”; „földem java már felszántva / halál magva benne”; „a mulandóságot mérem az idővel”), a halál motívuma: „ha megmondanám hogy csak engem temettek / hogy én feküdtem a papírlepedőn krétafehéren / szivarzsebemben bordó zsebkendővel / a rozsdás mozi-jegy mögött / ugyanabban a vendéglőben / ahol téged kerestelek / de nem mondom meg”). S meghatározó jegy az öröklét: „alulról fekete csillag bennünk az öröklét”, „bronz-kútból ömlik síkvidékre / harangok húsvéti énekéből a feltámadás”. Jelen vannak a harsonák („füben megbúvó virág / a harsonák”; „mezítelenül kiterítetek / a harsonák zengedeznek”) és a gyertya, gyertyatartó is („némán aszalódunk gyertyatartóként”; „félrészezen piheg a gyertyák szava”). Emellett gyakori a csillagmotívum: „ott vár az ajtó a csillagok alatt”, „csillagban mozgó sárgatestek”, „amikor csillagokkal tartok / azt álmodom virág-ágy az arcod”, „Lobog a csillagok sörénye”, „csillagaim tükörképe a szemed”, „egy koraszülött csillag a világűr inkubátorában”. A vizuális költemények többször előforduló szegmentumai még az angyalok („az angyalok is levetkőznek”; „angyalok zoknijai”; „levegőznek az angyalok”). A csiga pedig műveket összekötő kép: visszatérő elemként van jelen a kötetben („csigabigák fürdőruhában”; „csigabigával s fürdőruhában”).

Előfordulnak mitológiai alakok (Zeusz; Euridiké; Médeia) és bibliai, szakrális elemek is (bárány; temp-

lom, roráté; Mózes; Mária, Betlehem; János evangélista, parúzia: „János szerint villámlások szózatok / mennydörgések földindulás és nagy jégeső / veri a fásbaszorult férgeket”).

Dadaista fordulatokkal („lolla ellei lalla”), szójátékokkal („párológ lóg” ; „*mint a / mint a*”), „gumiharisnya” – „rabló barisnya”), hangutánzó („höhöhö”, csicsog), hangulatfestő szavakkal („csak csüccs / leül”), hapax legomennal („dallás”) is találkozunk. Gyakoriak az enjambement-ok, de úgy, hogy toldalékok kerülnek át az új sorba, s a Papp Tibor által megteremtett szófonatok szintén jelen vannak a vizuális költeményekben: „falragasszony”, „mazsolánnyal”.

Korábban a költő ötször öt betűvel bűvös négyzeteket alkotott. Ahogy Tandori Dezső a szonettgyűjteményével (a *Még így sem* című kötetével) mallarméi szintre emelte a magyar szonett műfaját – rövid idő alatt pótolva évszázadok hiányosságát –, úgy Papp Tibor is a 25×25 – *Bűvös négyzetek* című kötetével (2007) kiteljesítette a gyér számú kubusirodalmunkat. Az *emlékmeder*ben a kubus egy másik formáját élesíti újjá: a cubus quinquepartitusok ötször öt szóból épülnek fel, s az olvasás során 25 szóból generálódnak a verssorok (*csikosan; én vagyok én, te vagy a tűz; te vagy; jelen a négyzet*).

Papp Tibor a számítógépes művészetben nemzetközileg is előkelő helyre került: korszakalkotó dinamikus költeményét elismeri minden „költészet-történelem” (Alexandre Gherban) és minden számítógépes irodalmat taglaló írás. Ilyen alkotása a tizenöt francia nyelvű dinamikus-generált műve mellett a tizenhat billió hexameter és pentameter együtttest generáló, magyar nyelvű *Disztichon alfája* (1994) és a versgeneráláson kívül kép- és szöveggenerálást is megjeleltető, hangverseket megszólaltató *Hinta-palinta* című dinamikus műve (2000). Az *emlékmeder*ben ízelítőül közöl a számítógéppel generált művei közül öt disztichont és két hódolatot. Hogyan állják meg a helyüket

ezek az alkotások az új kötetben? – kérdezhetnénk. Ősiségük révén. A felező tizenkettes ugyanis már a középkor végi szövegemlékeinkben megtalálható (lásd: Geszti László éneke, 1525; Apáti Ferenc *Cantilénája*, 1526), a disztichon pedig ugyancsak jellemzően jelen van a XVI. század magyarul verselő humanistáinak műveiben. Papp Tibor tehát a témában megjelentetett számtalan elméleti munka, tanulmány mellett az irodalomtörténet testéhez, az ősi versformákhoz kapcsolódva bemutatja a versgenerálás mediatív terét.

A *Vendégszövegek 5* című kötetben (1997) jelennek meg nála az egy-soros, úgynevezett *Villanások* betűtipográfiai, amelyekkel a költő a benne felvillanó kép megragadásával, egyetlen szikra ötlet-szüleményének tipográfiai megvalósításával konceptalkotásokat hozott létre. A játékosan kiemelt betűk és szószeletek tizenegy villanásnyi lenyomatai rövidek, néhány szóból, egy felsejlő mondatból, esetleg egy-két hozzájuk toldott grafikai elemből épülnek fel, s jellegzetes jegyük az elszigetelés. A *Vendégszövegek (n)* című 2004-es kötetből ismert „most mindenki fasiozott” villanás tér vissza az új kötet *az egy kupa kupa kupa* című képvers-szövegében, szemléltetve, hogy az ősi képversformával (kupa) hogyan lehet egyesíteni a konceptualizmust.

Hasonló felhívó jel a kötetben a *transzmisszió* című mű is. Ez a kötet egyetlen lineáris verse, s mégis a legnagyobb természetességgel simul bele a vizuális költemények és generált versek sorozatába, jelezve, hogy milyen jól megfér egymás mellett klasszikus és modern. A vizuális költemény és a szabadvers egyedi találkozása ez.

Az *emlékmeder* olyan kötet, amely a régi magyar képvers-formákat feltámasztja, és a klasszikus és középkori költőelődök alkotói eszköztárát egyesíti a kortárs avantgárdéval.

Kelemen Erzsébet

Oszlop (1983)